

KAPITEL 2 / CHAPTER 2²

ECOLOGY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE THROUGH THE PRISM OF ECOLOGIZATION OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND UNDER THE CONDITIONS OF WAR

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-15-02-005

Вступ

Актуальність виокремлення у XXI сторіччі проблеми екології української мови, зокрема й наукової, як напрям наукових пошуків зумовлена різними суспільними чинниками: процесами інкультурації – зацікавленням особистості культурними нормами, упорядкуванням власної манери і форми спілкування, здобуттям культурної інформації, і наукової зокрема, способом здебільшого «непрямої трансмісії» (навчання в закладах освіти різних типів і рівнів акредитації, що вимагає поєднання навчальної і наукової роботи); впливом на комунікативну адаптивність особистості стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, що стимулює комуніканта до мобілізації знань із наукової мови, фахової термінології, до комунікативного самоконтролю, а відтак до оволодіння вміннями й навичками продукувати власну програму наукової комунікації та комунікативну тактику реалізації цієї програми; тощо.

Сьогодні українці і весь цивілізований світ є свідками історичних подій, які визначать майбутнє Української держави на багато десятиліть років уперед. З 2014 р. Україна зробила безпрецедентний ривок у зміцненні державності з часів незалежності: каталізатором подій стала Революція гідності. Сьогодні українство успішно протистоїть російській агресії в новітній війні, розв'язаній московою³ масштабним вторгненням на територію нашої держави 24 лютого 2022 р. Війна ще далека від завершення, а російська агресія і намагання захопити Україну будуть на порядку денному до тих пір, поки буде існувати ця держава в нинішньому вигляді, тому, щоб зменшити ймовірність подальшої агресії та істотно збільшити шанси на перемогу нині, і держава, і все українство мають перейматися питаннями зміцнення ідентичності через володіння українською державною мовою. Сильна армія, потужна економіка, висока духовність, україномовна освіта, наука, культура, спорт, бізнес тощо дають важиві ресурси для спротиву російському окупантові.

²*Authors: Bilavych Halyna Vasylivna, Perchyk Mariana Volodymyrivna, Kondrat Mariia Yaroslavivna Semchuk Violetta-Mariia Yuryivna, Khanas Oleksandra Ivanivna, Marchuk Solomia Ivanivna Turelyk Mariia Volodymyrivna*

³ Згідно із чинним правописом, імена та прізвища людей, які вживають зневажливо, пишуть з малої літери. За умов російсько-української війни вважаємо за доцільне поширити це правило і на топоніми країни-окупанта.

2.1. Проблеми екології у вимірі сталого розвитку людства

На порозі III тисячоріччя людство об'єдналося навколо ідеї сталого розвитку: її розглядають як ідеологію виживання людської цивілізації. Традиційно під сталим розвитком розуміють систематично керований розвиток, в основі керованості цього складного процесу - системний підхід, сучасні інформаційні технології, що дають змогу не тільки оперативно створити різні моделі і варіанти напрямів розвитку, а й з високою точністю зробити прогнози їх результатів та вибрати найбільш оптимальний варіант економічного розвитку [15; 16]. Сталий розвиток – складне та багатоаспектне поняття. Ідеться про такий економічний розвиток, що є всебічно збалансованим, який містить великі вимоги до захисту довкілля, екологічної безпеки, соціальну справедливість, забезпечує ліквідацію експлуатації, бідності та дискримінації тощо. Ще у 80-х рр. XX ст. світова громадськість актуалізувала питання про сталий розвиток, екорозвиток як розвиток без руйнування, необхідність стійкого розвитку екосистем [15; 16]. Так, зокрема, 1987 р. Міжнародна комісія з довкілля і розвитку (МКНСР) під головуванням экс-прем'єра Норвегії Брундланд Г. Х. у своїй доповіді «Наше спільне майбутнє» порушила проблему «сталого розвитку» і чітко визначила зміст цього поняття: це такий розвиток, що не тільки забезпечує потреби сьогоденного покоління людей, а й не створює перешкоди для можливості прийдешніх поколінь задовольнити свої власні потреби [13].

Ці ідеї, офіційно проголошені в головному документі «Порядок денний на XXI століття» (Agenda 21), ухваленому 1992 р. на Міжнародній конференції з довкілля і розвитку в бразильському Ріо-де-Жанейро (United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit)), виразили тісний гармонійний взаємозв'язок між довкіллям і соціально-економічним розвитком, високою якістю довкілля і здоровою економікою для всіх народів світу, задоволенні потреб людей і збереженні сталого розвитку протягом тривалого періоду [9]. Усі інші автори, які визначали це поняття, за основу брали саме це тлумачення сталого розвитку.

Отже, екологічна безпека кваліфікується як частина національної і глобальної безпеки людства, однак після Конференції в Ріо-де-Жанейро, попри всі декларації досягти рівноважного стану між економічним ростом, соціальною спільнотою та довкіллям, цього так і не сталося. Навпаки, ситуація погіршилась і ускладнюється з кожним днем, питання збереження біосфери і загалом цивілізації так і залишається відкритим. Актуальність проблеми розглядаємо не тільки в планетарному контексті, а й у державному вимірі. Для України за надзвичайно складних умов сьогодення (наслідки Чорнобильської катастрофи, війна, розв'язана росією, яка спричинює знищення людського чинника, енергосистеми, природних ресурсів, довкілля, тощо), проблема збереження природного середовища, здоров'язбереження людей стає щораз зловбоденною.

Драматизм екологічних реалій у вимірі сучасних викликів, зокрема й повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року росії на територію України, посилюється невисоким рівнем екологічної культури людей та їхньої інформованості про екологічну ситуацію у світі, державі, регіоні, де вони мешкають, їхньої обізнаності з можливими засобами розв'язання різних екологічних проблем, що ускладнює сталий розвиток держави.

2.2. Екологізація освіти як нагальна потреба сьогодення

Окрім цього, російське вторгнення 24 лютого 2022 р. на територію України спричинило також руйнування енергосистеми, природних ресурсів, хімічне забруднення ґрунтів і вод, зменшення біорізноманіття тощо, тому так важливо сьогодні подбати про те, щоб здобувачі освіти зростали як дієві патріоти, які не на словах, а на конкретних справах, хай і маленьких, спричинилися до перемоги над російськими окупантами. Сучасний вимір формування мовно-національної особистості істотно відрізняється від того, який побутував у довоєнній Україні, скажімо, до 2014 р. – початку російської агресії на територію українського Криму та Донбасу. Ніщо так не вчить патріотизму, як живий урок історії, хай навіть трагічний. Адже тільки сьогодні до кінця осмислюється важливість незалежності України, сутність національних символів (герба, гімну, прапора), усвідомлюється важливість послуговування українською мовою, яка ідентифікує її носія як українця. Володієш українською, значить, ти – свій, не ворог.

Велика відповідальність за довкілля та майбутній генофонд нації покладається не тільки на державні структури, а й педагогів, громадськість, церкву та інші чинники. Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту, через екологізацію свідомості громадян. Тому на часі переорієнтація змісту системи освіти у вимірі стійкого розвитку, що передбачає насамперед її екологізацію – розвиток екологічного мислення, здобуття екологічних знань, формування екологічної поведінки, зокрема й мовної, для того щоб діти та юнацтво і тепер, і в майбутньому були здатні задовольняти свої потреби без загрози для безпеки екології, не завдаючи їй шкоди, дбали про збереження довкілля, у тому числі й мовне.

Екологізація освіти, що передбачає формування людини з високим рівнем екологічної культури, – важлива педагогічна проблема, це один із провідних напрямів формування професіограми майбутніх спеціалістів, які здобувають освіту у вищій школі. Водночас вітчизняна система вищої освіти вимагає ґрунтовної, глибокої (а не формальної/поверхневої) екологізації змісту, на базі якого можна провести поступовий, а не штурмовий перехід до освіти задля збалансованого розвитку, що передбачає вищий ступінь свідомості, духовності, екологічної культури. Сучасному суспільству споживачів маємо протиставити

альтернативу – високодуховну, освічену генерацію молодих людей, яким не байдуже майбутнє своє, своїх дітей, загалом людства [4].

Ми переконані, що важливим складником екологічної совіти є екологізація мовної освіти за таких умов можна позитивно розв'язати глобальні екологічні проблеми, які стоять не тільки перед Україною, а й перед людською цивілізацією. Оскільки мовне середовище є досить забуднене, гостро постають питання збереження одного докільля, охорони української мови, формування в дітей та юнацтва навичок мовноекологічної діяльності, мовної поведінки, спрямованої на очищення одного середовища від суржику, мовних покручів, росіянізмів, надмірного вживання англіцизмів тощо. Розпочинати цей процес потрібно в сім'ї, дошкіллі, продовжувати в школі, природно й логічно актуалізувати його в закладах вищої освіти. Складність цього процесу зумовлена тим, що юнацтво вступає в самостійне життя в епоху не тільки бурхливого розвитку інновацій, науки, техніки, а й тих викликів, які пов'язані з цим. Отже, студентству XXI сторіччя необхідна нова філософія життя, високий рівень мовної екологічної культури, сформовані мовноекологічні навички. Отже формування екологічної культури мовної особистості викликане не тільки потребою часу, це важлива педагогічна проблема.

2.3. Екологія української мови як рівень духовного розвитку української нації, її культури

Сьогодні, як ніколи, мають право на існування міркування науковця В. Носа про те, що мова народу формує певні особливості генофонду, завдяки яким організм людини позитивно відгукується на мову свого народу, активізується і зцілюється. Якщо пращури якоїсь людини з покоління в покоління користуються однією і тією самою мовою, то це веде до структурування роботи фізіології представників цього народу, сприяє виникненню сталої вібрації, яка надзвичайно потужно «підживлює» кожного індивіда. Тому спілкування саме рідною мовою («рідна» — від слова «рід», тобто всі попередні покоління) дає людині змогу дійти до глибинних рівнів своєї пам'яті, щоби спочатку зрозуміти, «хто ти є», а потім побачити, що з цим можна робити. Мова і генетична пам'ять – взаємопов'язані речі, і їхній вплив – обопільний. Завдяки рідній мові налагоджується гармонійний зв'язок між людською свідомістю і прихованими талантами та здібностями, що дримають у підсвідомості людини. Рідна мова робить людей могутнішими і щасливішими, оскільки виступає в ролі каналу, через який кожна людина черпає цілющу енергію рідної землі [8]. Обстоюючи свою теорію, науковець зазначає, що, оскільки українська мова сформувалася на території України, тому ця мова ідеально відповідає українському життєвому просторові, клімату, ландшафтові, геоенергетиці, техносфері, флорі й фауні.

Лише українська мова уможливило перебувати в єдності із цим простором та мудро керувати ним, тобто український народ, українська земля та українська мова – це єдина система, цілісність якої підтримується акустичним когерентним полем. Причину у «слабкості» українців автор бачить у порушенні їх зв'язку із рідною землею через втрату української мови («звідки взятися силі і щастю, якщо половина українців не розмовляє рідною мовою, розірвавши у такий спосіб зв'язок і з рідною землею, і з сотнями поколінь своїх предків?! Погляньте довкола: українці перестали адекватно розуміти одні одних, їм важко планувати спільні дії, вони втратили здатність їх інтуїтивного узгодження» [8]. Панацеєю для цієї ситуації дослідник називає процес українізації, позаяк більшість населення України складається з етнічних українців, тобто «для відновлення когерентного поля України вистачить того, щоб вони заговорили рідною мовою». Ідеться про українізацію саме українців, яка жодним чином не зачіпає людей неукраїнського походження [8].

Ми ж наголосимо: складність цього процесу полягає передовсім у тому, що мовний пресинг проявляється майже в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у науці [1]. Повернення українців до природного закону своєї землі потребує певних зусиль. Щоб полегшити персональне й колективне оздоровлення, можна свідомо притримуватися певної технології. Головна ідея: почати із себе і переконувати інших власним позитивним прикладом. Важливо нині, щоб українська наука заговорила українською мовою [1; 2; 3; 14]. Для цього треба прагнути створювати навколо себе екологічно мовне середовище, вивчати українську мову й спілкуватися нею, читати, слухати, дивитися, сприймати інформацію українською мовою, читати вартісні україномовні джерела тощо, словом, створювати україномовну ауру. Ідеться про колективні зусилля представників української науки та освіти (учених, викладачів, учителів, аспірантів, студентів, учнів), які повинні прагнути гармонізувати життєвий простір. Це подібно до масового екологічного руху – за чистоту і здоров'я біополя нації, де мова відіграє стрижневу роль, починати треба саме з повернення до рідної мови та її очищення від усіляких забруднень.

Мовленнєва культура особистості – поняття складне, багатовимірне й об'ємне. Найголовнішою ознакою держави та нації є її рідна мова. Рівень розвитку рідної мови відображає рівень духовного розвитку нації, її культури.

У співвідношенні основних форм національної мови очевидна експансія інших неосновних, периферійних форм – жаргону, сленгу, просторіччя, а також росіянізмів, англіцизмів тощо. Педагогічна сфера засвідчує: з одного боку, українська мова живе, розвивається, і завдання небайдужих до її долі всіх громадян України, а особливо викладачів вищої школи, дбати, щоб мова зберігала свої національно-культурні риси, з іншого боку, науково-освітня ділянка суспільного життя в мовному сенсі є досить занедбаною. Усім носіям української мови, а студентській молоді передовсім, необхідно частіше

заглядати до словника, аби в повному обсязі використовувати те словесне багатство, яке має наша мова. І пам'ятати: мова – це не лише засіб спілкування, а й національний скарб, душа народу, збереження державності країни, особливий чинник формування українства як нації. Тільки через високу культуру українського мовлення проявляються невичерпні потенції мови, гармонія її функцій. Отже, культура/екологія українського наукового мовлення має велике національне і соціальне значення: вона забезпечує високий рівень мовленнєвого спілкування, ефективне здійснення всіх функцій мови, ошляхетнює стосунки між людьми, сприяє підвищенню загальної культури особистості та суспільства загалом; через культуру мовлення відбувається культивування самої мови, її вдосконалення, урешті, розвиток самої української науки.

Термін «екологія» (грецьк. *oikos* – дім, оселя + *logos* – слово) був запропонований Е. Гакелем 1866 р. для позначення науки про взаємозв'язок між організмом та довкіллям. Наприкінці ХХ сторіччя в процесі трансдисциплінарного впливу загальної концепції екології на інші галузі виникли нові дисципліни – філософська екологія, антропологічна екологія, екологія історії, екопсихологія, екологія теорії пізнання, медіа екологія, еколінгвістика тощо [1; 17; 18; 19]. Одна з найавторитетніших міжнародних асоціацій у галузі прикладної лінгвістики – АІЛА (*Association Internationale de Linguistique Appliquée*) – включає до списку 25 фахових комісій і спеціалізовану комісію «Мова та екологія», метою якої є координація та публікація досліджень, що стосуються взаємозв'язку між мовою, екологією та навколишнім середовищем, а також «екологічних» відносин між мовами [6; 17; 18; 19]. Нині екологічний контекст мови формують лінгвістичні та зовнішні соціоекономічні чинники. Учені закордоння проводять аналогію між лінгвістичною та біологічною еволюцією, трактуючи мови як живі організми, як біологічні види (*species*), що виникають, розвиваються, зазнають змін та зникають. Підтримкою такого підходу можуть слугувати назви монографій останніх років, що, певною мірою, викликані лінгвістичними наслідками процесів глобалізації та міграції в суспільстві: «Контакт мов та конфлікт мов» / «*Language Contact and Language Conflict*», 1994), «Динаміка мовних контактів» / «*Dynamics of Language Contact*» (Clyne 2001), «Загибель мови та збереження мови» / «*Language Death and Language Maintenance*», 2003). Їхні автори розглядають еколінгвістику як діалектичну лінгвістику (*Dialectical Linguistics*), що є наслідком суспільно-політичних змін; вважається, що перед тим, як говорити про правильність або ефективність вживання мовних форм, варто поставити питання про «здоров'я мови та лінгвістики», тобто про їх стабільний стан розвитку (*sustainable development*) [18; 19]. Необхідно випрацювати комплексний підхід до розуміння життя мов, зокрема еволюції мовних контактів, інтеграції традицій у дослідження мовної політики та екології мови [6]. Екологія мови має яскраво відображений соціолінгвістичний характер, оскільки вона розглядає відношення

між словом і світом (word and world), тобто взаємозалежність між мовою та членами суспільних груп, а також застосування лінгвістичного коду в різних соціальних ситуаціях та обставинах. Сучасний стан української мови, її соціально-політичний статус не може не викликати серйозного занепокоєння. Оскільки мова є не сталим, а динамічним соціальним явищем, то, контактуючи в ході суспільно-історичного розвитку з іншими мовами (особливо враховуючи географічне положення України та її кордони з багатьма європейськими країнами), вона не може не зазнавати певних змін, трансформації та модифікації. Закономірно, що об'єктивними зовнішніми чинниками, що впливають на стан української мови, є історично зумовлений зв'язок з російською мовою та нашарування росіянізмів; процеси глобалізації і тотальної «вестернізації» українського суспільства, що призвели до неврегульованого неадекватного вживання англійських слів, часто-густо спотворених; зниження з-поміж юнаків та дівчат інтересу до друкованого слова (на противагу електронним засобам інформації) тощо. Поряд із цим подекуди приховану небезпеку становить недбале ставлення до української мови та таке ж недбале її використання представниками низки професій, для котрих мова є частиною фаху (преса, радіо, телебачення, видавнича справа, відділи зв'язку з громадськістю, посадові особи тощо). Ідеться про культуру мови як високий рівень комунікативної якості і дотримання певної норми [1; 6]. Водночас норма культури мовлення не є непохитною доктриною правил, а реальним використанням мови. Норма визначається як сукупність найбільш стійких, традиційних реалізацій елементів мовної структури, відібраних і закріплених мовною практикою. Отже, під екологією української наукової мови розуміємо досконалий рівень мовнокомунікативної підготовки, яка передбачає дотримання нормативності української літературної мови, володіння науковим стилем; уміння висловлюватися правильно й виразно, використовуючи за призначенням різні стилістичні мовні засоби наукового стилю, вільно послуговуючись нормативною українською науковою мовою в усіх підстилях у письмовій та усній формах.

2.4. Екологічний вимір українського наукового мовлення

У процесі формування культури мови в майбутніх фахівців важливу роль відіграє не тільки вища школа, а й діяльність суспільства, спрямована на те, щоб людина якнайглибше пізнала багатство і красу рідної мови. Ідеться про державну підтримку розвитку національної мови. Є чимало прикладів країн, у яких «усе роблять для того, щоб слово рідної мови було мудрим і прекрасним», як, до прикладу, у Франції, де працює спеціальна комісія, «яка накладає штрафи на установи, підприємства за зловживання запозиченими словами» [5, с. 5], не кажучи про те, що в цій країні існує державна програма підтримки французької

мови, спрямована на піднесення культури мови, плекання її чистоти та утвердження її престижу.

Наукова культура великою мірою залежить від мовної культури особистості. На наше глибоке переконання, між мовною якістю наукового тексту та його теоретичною та практичною значущістю є певний зв'язок. Однак реалії сьогодення засвідчують низку актуальних проблем, спричинених низьким рівнем мовнокомунікативною стилістичною компетентністю дослідників-початківців (студентів, магістрантів) (та й не тільки їх) – укладачів наукових текстів. Розвинуті мовні навички – запорука правильного, продуктивного мислення. Молодому науковцеві вони потрібні не тільки для оприлюднення, а й для народження ідей. На жаль, як засвідчує практика, стилістично недоброякісні наукові тексти – це не рідкість. Одні автори наукових текстів, виконавши цікаве й потрібне дослідження, не спроможні викласти його результати відповідно до норм наукового стилю, інші – свідомо відступають від цих норм, роблячи написане відверто нечитабельним, припускаються численних анормативів, покручів, прикре враження справляють на читача і стилістично незграбні наукові публікації, написані науковим жаргоном, незрозумілі навіть для фахівців. Таким текстам властиві термінологічні зловживання, надмір віддієслівних іменників і непотрібних запозичень, надто довгі, заплутані речення, багатослів'я.

Як слушно зауважує авторитетний учений П. Селігей, науковий жаргон суперечить комунікативній сутності мови, бо не повідомляє нові знання, а приховує їх. Це не просто недбальство якогось окремого автора, а цілісне явище, поширене в багатьох країнах і науках. Причини наукового жаргону кореняться не так у мові, як в особистості автора та в інших позамовних чинниках. Це, зокрема, брак мовної майстерності, алогічне або патологічне мислення, свідомо мовна маніпуляція, вплив стильової практики постмодернізму, «гіпертрофія логосфери», недостатня проясненість нових знань. Жаргон зводить нанівець співпрацю автора й читача, дискредитує науку, знецінює її здобутки, шкодить вихованню студентів та молодих учених. Протидіяти жаргону – професійний обов'язок наукової спільноти. Антиподом жаргону є стилістично довершений науковий текст. Він не лише забезпечує повноцінне засвоєння інформації, а й підтримує увагу читача, справляє інтелектуальний вплив, змінює погляди та переконання. Щоб створити такий текст, автор має дотримуватися комунікативних якостей (насамперед – ясності, стислості, точності), пильнувати стильові норми (послугуватися мовними засобами осмислено), уникати стильових помилок, що заважають швидко й однозначно розуміти написане. Найкращі наукові тексти заохочують читача до співдумання, «провокують» розумову активність, скеровуючи її в потрібному напрямі. Цього вдається досягти завдяки тому, що вони чітко окреслюють проблемну ситуацію, викликають орієнтувально-дослідницький рефлекс, антиципацію, інтелектуальні емоції. Потужними каталізаторами сприйняття виступають також досконала

композиція, яскрава авторська індивідуальність і помірна експресивність. Такі тексти завжди знаходять шлях до серця й розуму читача, викликаючи навіть духовні перевороты. Починають читати їх з власними поглядами, а закінчують – з поглядами автора [10, с. 6].

Отже, ідеться насамперед про зростання ролі екології наукової мови у становленні професійної компетентності майбутнього фахівця та формуванні його як національно мовної особистості, що передбачає формування позитивної мовної поведінки студентства у процесі ефективної наукової діяльності: володіння науковим стилем, методологією наукової творчості, уміннями здобувати, аналізувати, систематизувати, класифікувати, синтезувати наукові факти, оформлювати результати наукової діяльності відповідно до вимог, які ставляться до наукових текстів тощо. Під екологією українського наукового мовлення розуміємо досконалий рівень мовнокомунікативної підготовки особистості, яка передбачає дотримання нормативності української літературної мови, володіння науковим стилем; уміння висловлюватися правильно й виразно, використовуючи за призначенням різні стилістичні мовні засоби наукового стилю, вільно послуговуючись нормативною українською науковою мовою в усіх підстилях у письмовій та усній формах тощо. Оскільки мовленнєва ситуація в українській науці великою мірою визначає загальний стан української літературної наукової мови, екологія української наукової мови бере на себе відповідальність за процес формування національно мовної особистості майбутнього науковця, нинішнього науковця-початківця, тобто студента. Звідси – одне із завдань – зберегти самобутність української наукової мови, боротися на нормативність наукових текстів, доцільність та правильність використання мовних засобів у наукових працях, захистити українську наукову мову від покручів та росіянізмів, від надмірного вживання англіцизмів та іноземних термінів, звільнити її від суржику та надмірних мовних штампів. Екологія наукової мови як окремий напрям лінгвістики, на наше переконання, має виконувати важливу місію – формування наукового мислення і культури національно мовної особистості, що своєю чергою слугуватиме підвищенню рівня національної самосвідомості. У молодого науковця передусім має бути сформована установка й усвідомлена готовність щодо оволодіння законами наукового мовлення, або законами мисленнєво-мовленнєвої діяльності. Формування мовної наукової поведінки, готовності науковця-початківця на високому рівні продукувати наукові праці, гідно їх презентувати має ґрунтуватися, на наш погляд, на таких критеріях: усвідомлення студентами-магістрантами ролі і місця культури наукової української мови в системі лінгвістичних дисциплін; у їхньому професійному становленні; теоретичне володіння і практичне оперування основними поняттями і категоріями культури наукової української мови; знаннями про науковий стиль (дискурс): історію розвитку і становлення; сферу реалізації, основну мету, функції, ознаки, мовні

особливості, підстилі, жанри (первинні, вторинні, великі, малі), типи мовних висловлювань (опис, розповідь, розповідно-описовий, міркування), термінологію наукового стилю; практичне володіння технологією опрацювання текстів наукового стилю, прийомами їх читання, продукування, аналізу; здобуття й усвідомлене засвоєння знань про норми усного і писемного наукового мовлення; вміння виконувати повний/частковий лінгвостилістичний аналіз наукового тексту; здатність поєднувати знання з культури наукової української мови з фаховою мовою в подальшій професійній діяльності.

Нині ситуація в царині українського наукового мовлення ускладнюється й тим, що, з одного боку, кількасотрічне пониження української мови, з іншого боку, водночас насаджувannya російської мови не могло не позначитися на усному та писемному мовленні її носіїв, зокрема й на якості української наукової мови. На жаль, зазначає відома вчена О. Сербенська, «українська мова навіть там, де вона активно функціонувала, зазнала такого негативного впливу російської, що перетворилася на суржик, язичіє, на мішанину українських та російських слів, кальок, а частіше всього - мовних покрутів, які утворилися на базі цих двох великих мов» [12]. Згубний вплив на українське наукове мовлення мову мають не тільки самі росіянізми, тобто неунормовані, фонетично чи морфологічно спотворені лексеми [7; 11], а й інші чинники, які деформують нашу мову, розхитують її зсередини, нівелюють її специфічні особливості й ознаки – усе те, що визначає її самодостатність як окремої мови, позбавляють її здатності протистояти російському впливу.

До негативних явищ у цій ділянці відносимо й домінування в міжнародному науковому середовищі англійської мови як універсальної мови обміну науковими досягненнями та інформацією, що несе в собі ризик утруднень для повноцінного розвитку української наукової мови. Наступною причиною, яка є вагомою перешкодою на шляху до розвитку й удосконалення української наукової мови наявність в українській науковій термінології великої кількості кальок з російської мови, які вітчизняними дослідниками сприймаються як норми, що аж ніяк не сприяє формуванню національно мовної особистості майбутнього вченого. Тому є сенс говорити про те, що проблема українського наукового мовлення має набути статусу державної ваги: задля збереження й розвитку національної наукової мови необхідні національна стратегія мовного розвитку, посилення ролі й значення української наукової мови як вагомого чинника поступу науки, освіти, культури, техніки, освіти; підвищення ціннісно-мотиваційного статусу української наукової мови, тощо.

Попри те, що реалії сьогодення актуалізують необхідність посилення якості української наукової мови, доводиться констатувати, що вчені, аналізуючи проблеми взаємодії мови та соціального середовища, зв'язок між мовною нормою й конструюванням національної ідентичності, соціальної зумовленості мовного вибору, проблеми мовної стійкості та мовної толерантності,

європейських засад мовної політики й перспектив їх використання в Україні тощо, невиправдано мало уваги приділяють розгляду мовних явищ у студентських наукових роботах з позицій екологічної лінгвістики, позаяк явища інтерферентних впливів російської мови, наявність мовних покручів у студентських наукових текстах тощо в контексті інших напрямів випускалися з уваги як другорядні. Наші напрацювання [1; 2; 3; 14] призначені не тільки «для внутрішнього вжитку», вони містять критичні зауваги та роздуми щодо спотворення наукового стилю у студентських наукових текстах. Укладаючи реєстр анормативів (його в монографічному дослідженні [1] подано далеко не повно), ми свідомо уникали побутових суржикізмів (купив подарок, грязні брюкі, бумажний стаканчик та под.), акцентуючи увагу на, по-перше, науковій лексиці, загальнонауковій, педагогічній терміносистемах, по-друге, на не завжди усвідомлених студентством помилках. Потребу в таких дослідженнях бачимо в тому, що воно не тільки лікує наукові незграбності, а й великою мірою є призначене ширшому колові молодих науковців, може запобігти науковому жаргону.

На це спрямована й наша практична діяльність. Зокрема, діяльність гуртка «Мовні екологи» (керівник гуртка – проф. Г. Білавич) слугує створенню екологічно мовного середовища на педагогічному факультеті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Результатами своїх наукових досліджень та практичною працею члени гуртка дають відповідь на запитання, як зробити освітнє довкілля чистим у мовному сенсі, а наукову працю – мовно-стилістично досконалою, читабельною, нормативною. Суспільна значущість проблеми, її актуальність для теорії і практики вітчизняної науки спонукатимуть студентів-науковців продовжити роботу. Наслідком подальших пошукувань стане книга «Екологія української мови: практичний аспект» та словники українського слововживання та наголошування, що матимуть практико орієнтований характер. Незаперечним є важливість мовних знань для молодого вченого (у нашому випадку студента), турбота про лікування спотвореного опіками асиміляційної політики чужих держав, особливо росії, обличчя української наукової мови в минулі часи, потреба дотримуватися вимог, які висуває суспільна практика до наукового тексту, чинних норм наукового стилю, уміння бачити й аналізувати явище наукового жаргону: виявляти його ознаки та причини появи, окреслювати шляхи боротьби з ним, займатися постійним самовдосконаленням, формувати особистість національно-мовного науковця.

Висновки

Нині людство вступило в етап екологічної освіти впродовж життя, актуалізується проблема формальної і неформальної освіти, зокрема питання екологічного просвітництва. Міжнародні документи орієнтують на глобальні екологічні проблеми, сталий розвиток, в Україні проблема сталого розвитку часто інтерпретується у викривленому світлі, з прив'язкою до економічного розвитку, що, окрім іншого, спричинено екологічним невіглаством, відсутністю знань про міжнародний контекст екологізації освіти. Зробити екологічні знання доступними кожному – одне із завдань екологізації освіти в Україні. У цьому контексті важлива тісна співпраця вчителів, сім'ї, громадських активістів, професійних організацій, церкви на ниві екологізації свідомості. Іншими словами, ідеться про створення т. зв. екологічно насиченого середовища, яке розглядаємо як одну з ефективних умов і чинник сталого розвитку. Екологізація мови – важливий складник цього процесу. Цей чинник може стати засадничим у вибудовуванні моделі формування екологічної культури особистості майбутнього фахівця за умов ЗВО. Освіту варто розглядати не тільки як пріоритетну галузь економічного розвитку України, а як умову забезпечення її сталого розвитку через запровадження компетентнісної парадигми навчання (на зміну когнітивно-орієнтованій) та спрямуванням змісту освіти на засади екобезпечного, збалансованого розвитку.

Формування й удосконалення культури українського наукового мовлення студентства за умов стрімкого розвитку науки, високої культурно-трансляційної здатності української мови і її знакових наукових продуктів залишається актуальною проблемою і потребує пильної уваги викладачів вищої школи. Наукові знання – органічний складник професіограми майбутнього фахівця, майбутнього дослідника, автора наукової роботи, яка передовсім ґрунтується на наукових знаннях, науковій інформації, відповідає вимогам до такого роду наукових досліджень, тому дотримання норм наукового стилю є важливим показником культури наукової мови, шляхом до її екологізації. Під екологією українського наукового мовлення розуміємо досконалий рівень мовнокомунікативної підготовки особистості, яка передбачає дотримання нормативності української літературної мови, володіння науковим стилем; уміння висловлюватися правильно й виразно, використовуючи за призначенням різні стилістичні мовні засоби наукового стилю, вільно послуговуючись нормативною українською науковою мовою в усіх підстилях у письмовій та усній формах тощо. Оскільки мовленнєва ситуація в українській науці великою мірою визначає загальний стан української літературної наукової мови, екологія української наукової мови бере на себе відповідальність за процес формування національно мовної особистості майбутнього науковця, нинішнього науковця-початківця, тобто студента-магістранта. Звідси – одне із завдань – зберегти самобутність української наукової мови, боротися на нормативність наукових

текстів, доцільність та правильність використання мовних засобів у наукових працях, захистити українську наукову мову від покручів та росіянізмів, від надмірного вживання англіцизмів та іноземних термінів, звільнити її від суржику та надмірних мовних штампів. Екологія наукової мови як окремий напрям лінгвістики, на наше переконання, має виконувати важливу місію – формування наукового мислення і культури національно мовної особистості, що своєю чергою слугуватиме підвищенню рівня національної самосвідомості.

Сьогодні, особливо за умов російсько-української українська мова розширює сферу свого функціонування, зростає увага до культури усного і писемного мовлення, стає престижно розмовляти гарною українською мовою, приходить розуміння того, що добре знання мови – це не тільки важлива професіограма людей різних спеціальностей, а й священний обов'язок українця-патріота, який, окрім іншого, і засобом слова виборює перемогу над російським окупантом. Основи вмілого користування мовою закладаються з дитинства. Завдання вищої школи в цій ділянці мовної освіти – закріпити навички не лише правильного, а й майстерного вживання мовних засобів відповідно до конкретної комунікативної ситуації, навчити студентів виявляти помилки і очищати усне та писемне мовлення від тих елементів, що спотворюють його, щоденно чинити своєрідну гігієну мислення та мовлення, долаючи “північні вітри”, позбуватися чужого, залишаючи те, що є спільнослов'янським мовним набуток, актуалізуючи питомі для української мови слова та вислови, щоб подбати про природну красу української мови, а значить, її чистоту, що є біологічною потребою здоров'я будь-якого національного організму. Така щоденна копітка праця юнаків та дівчат очищуватиме мовне довкілля, вироблятиме звичку перебувати в гармонії слова, вслухатися в чуже й своє мовлення, фіксувати слова, фрази, що викликають сумнів – добре сказано чи не зовсім, спонукатиме до пошуків найкращих засобів, активізуватиме роботу думки, розвиватиме мовний контроль і самоконтроль, потребу говорити не лише правильною, а й вишуканою, добірною українською мовою. Отже, покликання українського студентства – стати носієм органіки української мови, мовним експертом і порадиником, консультантом читача та мовця, а це сприятиме формуванню українського нормативного наукового мовлення майбутнього спеціаліста. Подальшого дослідження потребує розроблення стратегії формування національно-мовної особистості майбутнього вченого, пошук засобів мовного опору русифікації української наукової мови, з'ясування рівня готовності здобувача вищої освіти до продукування мовно довершених текстів наукового стилю в їх жанровому різноманітті (анотація, стаття, доповідь, відгук, рецензія, реферат, магістерська, дисертаційна робота та ін.) та здатності редагувати науковий текст тощо.